

BORGARTING
LAGMANNSRETT

NORGES DOMSTOLER

OSLO
TINGRETT

NORGES DOMSTOLER

DEN HØYERE
PÅTALEMYNDIGHET

POLITIET

KRIMINALOMSORGEN

Konfliktrådet
Oslo

Advokat-
foreningen

Hurtigspor for U18-saker i Oslo

Fullstendig beskrivelse

Februar 2025

HURTIGSPOR U18

Hurtigspor i U18-saker i Oslo skal forebygge ny kriminalitet, øke trygghetsfølelsen, ivareta tilliten til rettssystemet, og sørge for treffsikre straffereaksjoner i rett tid. Et hovedmål er å få til mer effektiv og god samhandling i hele straffesakskjeden, og at ungdommen følges tett opp fra straffbar handling og frem til straffen er gjennomført.

Innhold

1.	Innledning.....	2
1.1	Norges internasjonale forpliktelser.....	2
1.2	Kriminalitetsutviklingen i Oslo	2
1.3	Bakgrunnen for etablering av hurtigspor U18	3
2.	Formålet med hurtigspor	4
2.1	På individnivå	4
2.2	På samfunnsnivå	4
2.3	På systemnivå.....	4
3.	Målgruppen / hvilke saker omfattes av hurtigsporet	5
3.1	Målgruppen.....	5
3.2	Sakstyper som omfattes	6
4.	Kort om utfordringer med dagens system.....	7
5.	Oversikt over sentrale elementer i hurtigsporet	8
5.1	Personfokus og helhetsblikk.....	8
5.2	Sakens opplysning med tanke på straffutmåling (KOG og PUM)	8
5.3	Forening eller oppdeling av saker	10
5.4	Påtalemyndighetens ansvar for samlet kort saksbehandlingstid	12
5.5	Effektiv domstolsbehandling i Oslo tingrett	13
5.6	Effektiv domstolsbehandling i Borgarting lagmannsrett	15
5.7	Ungdomsvennlig domstolsbehandling i Oslo tingrett.....	15
5.8	Ungdomsvennlig domstolsbehandling i Borgarting lagmannsrett.....	16
5.9	Aktiv bruk av forsvarer i alle ledd.....	16
5.10	Lovendringer med hensyn til ungdomsstraff	17
5.11	Mer fokus på særvilkår.....	18
5.12	Ubetinget fengsel og styrket ettervern	20
5.13	Rask iverksetting av straffereaksjoner.....	21
5.14	Oppfølging av vilkårsbrudd	22
5.15	Særlig om bruk av elektronisk kontroll	22
5.16	Ivaretagelse av fornærmede og vitner	23
5.17	Samhandling mellom aktørene	24
5.18	Informasjonsmateriell	25
5.19	Kompetansetiltak	25

Hurtigspor for behandling av U18-saker i Oslo

1. Innledning

1.1 Norges internasjonale forpliktelser

Ved alle handlinger som berører barn og ungdommer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn, jf. barnekonvensjonen artikkel 3 og Grunnloven § 104. Norge er forpliktet til å behandle barn som mistenkes for straffbare forhold på en måte som fremmer deres reintegrering, slik at de påtar seg en konstruktiv rolle i samfunnet.¹ Et av flere sentrale grep for å oppnå dette er at de har krav på å få straffesaken avgjort «uten forsinkelse».² Kravet om at saken skal avgjøres uten forsinkelse er av FNs barnekomité til at tiden fra når den straffbare handlingen begås og frem til avslutningen av prosessen skal være så kort som mulig. Barnekomiteen har anbefalt at statene setter tidsfrister for avslutningen av de forskjellige stadiene i en straffesak, og at disse bør være mye kortere enn for voksne, men fortsatt ivareta rettssikkerhetsgarantiene.³

1.2 Kriminalitetsutviklingen i Oslo

I Oslo er det en betydelig økning i antall straffesaker der ungdom er involvert, og sakene blir stadig mer alvorlige. Et tydelig utslag av dette er at det er en betydelig økning i antall ungdommer som blir varetektsfengslet. Fengslingsgrunnlaget er oftere enn før begrunnet med gjentakelsesfare. I 2022 ble det varetektsfengslet 12 ungdommer, mens det i 2024 ble varetektsfengslet 33 ungdommer.

Oslo politidistrikt hadde omtrent 2500 ungdomssaker under etterforskning i 2024. De mest alvorlige ble behandlet i tingretten som følge av tiltalebeslutning eller begjæring om tilståelsesdom. Noen av ungdommene ble dømt flere ganger i løpet av året. Omtrent halvparten er tidligere straffet, til tross for sin unge alder.⁴ I flertallet av sakene er det flere tiltalte ungdommer, som er tiltalt for mange straffbare forhold hver. De mest alvorlige sakene gjelder drap, drapsforsøk, alvorlige voldshandlinger og ran.

Det ble avsagt 66 dommer mot 92 ungdommer i Oslo tingrett i 2024. Så langt har tingretten mottatt 30 saker til berømmelse av hovedforhandling, og det er totalt 48 ungdommer som er tiltalt i disse sakene. Dersom tendensen fortsetter, vil dette innebære en markant økning på omtrent 200 prosent med hensyn til antall tiltalte ungdommer i retten sammenlignet med 2024. Sakenes alvor og antall involverte ungdommer i hver sak har også ført til lengre rettsprosesser. Dette viser at ungdomskriminaliteten krever stadig flere ressurser i hele straffesakskjeden. Tallene underbygges også av Oslo politidistrikts rapport om ungdom som har begått gjentatt kriminalitet, som ble offentliggjort 13. februar 2025.

Ungdommene er stort sett gutter som pådrar seg mange saker på kort tid. De mest aktive ungdommene har ofte flere saker under etterforskning parallelt, flere saker som skal opp i retten, og de venter på straffegjennomføring for andre saker. I tillegg har de også hatt flere varetektsopphold og flere dommer som er ferdig sonet. I tråd med føringene fra barnekonvensjonen er det nå behov for å tenke annerledes

¹ Barnekonvensjonen artikkel 40 første ledd.

² Barnekonvensjonen artikkel 40 andre ledd bokstav b) iii).

³ Se CRC/C/GC/24 avsnitt 54-55.

⁴ Dette gjelder hovedforhandlinger. Tilståelsessaker er ikke regnet med i denne oversikten.

rundt oppfølgingen av ungdommene i hele straffesakssystemet, for å forebygge mer kriminalitet og reintegrere ungdommene i samfunnet.

1.3 Bakgrunnen for etablering av hurtigspor U18

Et hovedmål med hurtigspor er å sørge for tidlig intervensjon for å bryte negative mønstre, og hindre at ungdommene utvikler kriminell adferd. Dette forutsetter at aktørene i hele straffesakskjeden kommuniserer og samarbeider. Straffereaksjonene må være følbare og individuelt tilpasset, og komme tidsnok. Det er viktig at det forebyggende endringsarbeidet får kommet i gang så tidlig som mulig. Dersom dette lykkes, vil det på sikt føre til færre og mindre alvorlige straffesaker, og dermed også redusert behov for at ungdommene må i fengsel. Dette vil være bra for ungdommene som er involvert, enten som gjerningspersoner, fornærmede eller vitner. Dette vil også skape mer trygghet i lokalmiljøer, og ivareta tilliten til rettssystemet. I tillegg vil dette på sikt være ressursbesparende.

Alt dette er i samsvar med lovgivers beskrivelser av behovet for å tenke annerledes, og at det må etableres et hurtigspor for å sikre effektivitet og kvalitet i alle ledd. Departementet har oppsummert behovet for hurtigspor på følgende måte:

Lang ventetid mellom lovbrudd og iverksettelse av reaksjon kan være en stor belastning både for unge lovbrutere, fornærmede og pårørende, og vil også kunne utgjøre en risiko for at ungdommen begår nye lovbrudd. En rask straffesaksbehandling vil kunne bidra til å hindre tilbakefall og rekruttering til kriminelle nettverk. Det er viktig å sikre at saksbehandlingstiden i straffesakskjeden som helhet og i det enkelte leddet er så kort som mulig, og at virksomhetene overholder lovbestemte frister.⁵

Stortinget har vedtatt en del lovendringer for at straffesakssystemet og straffereaksjonene skal fungere bedre og mer effektivt.⁶ Domstolsadministrasjonen overleverte formelt oppdraget med etablering av hurtigspor til Borgarting lagmannsrett og Oslo tingrett i møte 30. oktober 2024, der øvrige aktører også var til stede.

I det følgende vil det gis en konkret beskrivelse av formålet med hurtigspor U18 i Oslo, hvem som omfattes, hvilke sentrale grep som kan og bør tas, og hvordan aktørene skal jobbe sammen og hver for seg for å få dette til.

Et sentralt mål er at straffesaksaktørene har et personfokus helt fra ungdommens første lovbrudd, slik at den individuelle forebyggingen kommer raskt i gang og virker preventivt. Et annet sentralt mål er at hvert ledd blir mer effektivt, og at aktørene har mer kontakt og samhandler med hverandre. Sentrale elementer i å nå disse målene er økt bevissthet rundt når man drøfter ungdommen i koordineringsgruppen (KOG) og når det er behov for personundersøkelse av mindreårige (PUM), for å hindre dobbeltbehandling, bruk av vilkår, oppdeling og forening av saker, og rask oppfølging av bruddsaker. Andre sentrale virkemidler er aktiv bruk av forsvarer og bistandsadvokat, og at domstolsbehandlingen er effektiv og ungdomsvennlig. I tillegg er det viktig med kompetanseheving i

⁵ Prop. 114 L punkt 2.3.

⁶ Se Prop. 139 L (2022-2023) og vedtakelsen av lov 20. desember 2023 nr. 110 (i kraft 1. september 2024), og Prop 114 L (2023-2024) og vedtakelse av lov 29. november 2024 nr. 73 (i kraft 1. desember 2024)

hvert enkelt organ. Det er vurdert at alle disse tiltakene er i tråd med hensynet til barnets beste. Det skal også utarbeides informasjonsmateriell.

Målet er at resten av landet senere skal nyte godt av erfaringene og materialet som lages i forbindelse med etableringen av hurtigspor i Oslo.

Politi, domstoler, kriminalomsorg og konfliktråd mangler ett felles datasystem for informasjonsdeling om hver ungdom. Et felles system for informasjonsdeling og samhandling om enkeltungdom og saker mellom alle aktørene i straffesakskjeden, ville bidratt til ytterligere effektivisering og nivåheving av samhandlingen.. Hvis hurtigsporet skal utvides til å bli landsdekkende, bør et slikt system utvikles og implementeres.

Dette dokumentet gir en fullstendig gjennomgang og beskrivelse av hurtigsporet som alle etater har sluttet seg til i Oslo. I tillegg er det utarbeidet en forkortet versjon der hovedpunktene for hurtigsporet, samt konkrete tiltak er beskrevet.

2. Formålet med hurtigspor

2.1 På individnivå

- Tett oppfølging av ungdom fra straffbar handling til straffegjennomføring er fullført.
- Forebygge nye lovbrudd.
- Fremme rehabilitering.
- Ivareta fornærmede og vitner.

2.2 På samfunnsnivå

- Redusere alvorlig og gjentatt ungdomskriminalitet.
- Hindre rekruttering til kriminelle nettverk.⁷
- Forebygge radikaliserings og hindre terrorangrep.⁸
- Øke trygghetsfølelsen for den enkelte, i lokalsamfunn og i hele samfunnet generelt.
- Ivareta allmennhetens tillit til rettssystemet.

2.3 På systemnivå

- Straffesakskjeden skal tilpasses hensynet til barnets beste.
- Effektiv og god samhandling i hele straffesakskjeden.
- Sikre at saksbehandlingstiden i straffesakskjeden som helhet, og i det enkelte leddet, er så kort som mulig, og at virksomhetene overholder lovbestemte frister.
- Ivareta rettssikkerheten til de involverte og opplysning av sakene.
- Effektive, individuelt tilpassede og målrettede straffereaksjoner til barnets beste.⁹

⁷ Se også Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2024 av 30. januar 2024 s. 7 og Meld.St.34 (2020-2021) Sammen mot barne-, ungdoms- og gjengkriminalitet.

⁸ Se særlig NOU 2024:3 Felles innsats mot ekstremisme: Bedre vilkår for det forebyggende arbeidet. Kapittel 20 omhandler barn og radikaliserings. Beskrivelsen av barna som er i risikozonen for radikaliserings samsvarer med ungdommene som begår annen form for kriminalitet.

⁹ Høyesterett har i flere avgjørelser fremhevet at individualpreventive hensyn og barnets beste veier tungt ved straffutmålingen. Høyesterett har bl.a. i Rt 2010-1313 avsnitt 15 kommet med følgende prinsipputtalelse: «Der domfelte var under 18 år på gjerningstiden forskyves altså tyngdepunktet i avveiningen mellom de individualpreventive og de allmennpreventive hensyn. Det som i det lange løp alt i alt best tjener barnets interesser trer i forgrunnen, og kan bare settes til side så langt det foreligger særlig tungtveiende

- I større grad vurdere særvilkår i kombinasjon med andre straffereaksjoner der aktørene i straffesakskjeden har kjennskap til fastsatte vilkår.
- Sørge for at brudd på vilkår for ungdomsstraff, samfunnsstraff og andre særvilkår registreres, og følges opp raskt og mer treffsikkert slik at systemet ikke undergraves.¹⁰
- God informasjonsflyt mellom de sentrale aktørene, herunder påtalemyndigheten, politiet, forsvarerne, bistandsadvokatene, domstolene, konfliktrådet og kriminalomsorgen.
- Gode rutiner for informasjon om prosess og straffereaksjoner fra aktørene til ungdommen og verger.
- Informasjon om prosess og straffereaksjoner til allmennheten.
- Sørge for at straffereaksjonene overfor ungdom idømmes og iverksettes raskt og effektivt, og følges opp for å unngå tilbakefall.
- Sørge for sømløse overganger mellom ulike straffereaksjoner, slik at ungdommen følges tett opp frem til straffegjennomføringen er avsluttet.

3. Målgruppen / hvilke saker omfattes av hurtigsporet

3.1 Målgruppen

Det er en liten andel ungdommer som begår gjentatt og alvorlig kriminalitet. Alvoret i de kriminelle handlingene har også økt de siste årene. Samfunnet har behov for beskyttelse, og det er derfor viktig å reagere raskt og tilstrekkelig målrettet for at ungdommene slutter med kriminalitet mens de ennå har en reell mulighet til å velge en annen vei i livet. Dersom ungdommene stanses tidlig i sin kriminalitet, får dette positive virkninger, for både ungdommen og samfunnet.

For ungdommer som har begått få og mindre alvorlige straffbare handlinger, er det viktig å snu den negative trenden før de begår gjentatt og alvorlig kriminalitet. Det er derfor sentralt at den første straffereaksjonen de får, kommer tidlig og er treffsikker, slik at den virker preventivt, og ungdommen ikke blir involvert i flere straffesaker.

For ungdommer som allerede har begått gjentatt og alvorlig kriminalitet, er det sentralt at hele straffesakskjeden og det tverrfaglige hjelpeapparatet samarbeider for å få dem på rett kjøll, og at de ikke rekrutteres til kriminelle nettverk. For disse ungdommene er det sentralt at prosessen er effektiv, at de får individuelt tilpassede straffereaksjoner som virker preventivt, og at brudd på vilkår følges tett opp.

På denne bakgrunn gjelder hurtigsporet for alle straffesaker der gjerningspersonen var under 18 år på handlingstidspunktet, i saker som stedlig hører under Oslo tingretts rettskrets.¹¹ Hurtigsporet skiller med andre ord ikke mellom de mest aktive ungdommene og de som er involvert i færre saker. Hurtigsporet skiller heller ikke mellom alvorlige eller mindre alvorlige lovbrudd.¹² Hurtigsporet omfatter både sakene

allmennpreventive hensyn som ikke i tilfredsstillende grad også ivaretas ved dom på samfunnsstraff. Jo yngre barnet er, desto mer må det til.»

¹⁰ HR-2011-694-A(samfunnsstraff), HR-2020-1351-A avsnitt 31 og HR-2023-846-A (ungdomsstraff)

¹¹ Se arbeidsgrupperapport 1

¹² De fleste mindre alvorlige lovbruddene avgjøres av påtalemyndigheten, og behandles ikke i retten. Dersom påtalemyndigheten gir påtaleunntatelse på vilkår om ungdomsoppfølging eller andre særvilkår, er det samtidig viktig at samhandlingen er god og effektiv.

som avgjøres av påtalemyndigheten og sakene som blir behandlet av domstolen. Samtlige gjerningspersoner som var under 18 år på handlingstidspunktet er i målgruppen.

Politiet har plikt til å etterforske saker der gjerningspersonen var mellom 12 og 15 år på handlingstidspunktet, og kan i noen tilfeller også etterforske saker der gjerningspersonen var under 12 år.¹³ I den forbindelse må politiet også samhandle med andre forebyggende aktører. Disse sakene kan være relevante for domstolsbehandling blant annet i forbindelse med ransaking, inndragning, oppholdsforbud mv. I tillegg kan påtalemyndigheten overføre disse sakene som sivil sak til mekling i konfliktrådet eller til oppfølging i barneverntjenesten¹⁴. I lys av den økende ungdomskriminaliteten, særlig blant 14-åringene, er det viktig at disse sakene prioriteres og følges tett opp, selv om de henlegges på grunn av gjerningspersonens alder. De sentrale elementene i hurtigsporet med tanke på kvalitet, innhold, rettssikkerhet og effektivitet er dermed minst like viktige i disse sakene. På denne bakgrunn omfatter hurtigsporet også saker der gjerningspersonen var under den kriminelle lavalder på 15 år.

I noen straffesaker kan det være flere gjerningspersoner, der noen av dem var over 18 år, og andre var under 18 år på handlingstidspunktet. Så lenge en av gjerningspersonene var under 18 år på handlingstidspunktet, skal disse sakene behandles og merkes som U18-saker, og omfattes av hurtigsporet. Gjerningspersonene under 18 år i disse sakene er i kjerneområdet for hvilke ungdommer hurtigsporet er ment å omfatte. Hurtigsporet gjelder både tidsbruk og kvalitet, og det er like stort behov for samhandling, effektivitet og individuelt tilpassede straffereaksjoner og oppfølging av ungdommene i disse sakene.

Flere ungdommer er allerede domfelt, men er ikke ferdige med straffegjennomføringen. Det er derfor fortsatt behov for samhandling, sømløse overganger mellom straffereaksjoner og oppfølging av brudd. På denne bakgrunn omfatter hurtigsporet også all ungdom som var under 18 år på handlingstidspunktet innenfor Oslo tingretts rettskrets, og der straffegjennomføringen ikke er avsluttet. Ved håndtering av brudd på vilkår for straffegjennomføringen, er det alder på handlingstidspunktet som er avgjørende for om saken anses som en U18-sak.¹⁵

3.2 Sakstyper som omfattes

Sakstyper som omfattes av hurtigsporet er:

- Alle saker som blir etterforsket av politiet og avgjort av påtalemyndigheten, enten ved henleggelse, påtaleunntatelse, forelegg¹⁶ eller overføring til konfliktrådet for mekling¹⁷ eller ungdomsoppfølging.¹⁸
- Alle begjæringer om etterforskingsskritt, for eksempel ransaking, beslag og utlevering.
- Oppnevning av forsvarer og bistandsadvokat.
- Oppnevning av rettspsykiatriske sakkyndige.
- Begjæring om varetektsfengsling.

¹³ Se straffeprosessloven § 224 andre og tredje ledd, jf. første ledd, og påtaleinstruksen § 7-4 annet ledd, jf. første ledd.

¹⁴ Straffeprosessloven § 71b.

¹⁵ Se også HR-2023-846-A.

¹⁶ Det kan for eksempel gis betinget bot på vilkår, jf. straffeloven § 53 fjerde ledd, sist endret 1. september 2024.

¹⁷ Dette omfatter også alle saker der ungdommen var U15 på handlingstidspunktet.

¹⁸ Straffeprosessloven § 71a, sist endret 1. september 2024.

- Hovedforhandlinger og ankeforhandlinger.
- Tilståelsessaker.
- Saker der ungdommen begår ny kriminalitet under straffegjennomføringen, også om ungdommen har fylt 18 år.¹⁹
- Begjæringer om omgjøring av straffereaksjon som følge av brudd på vilkår for samfunnsstraff, ungdomsstraff, ungdomsoppfølging, prøveløslatelse med møteplikt, og andre særvilkår i straffen (bruddsaker).
- Oppholdsforbud (med og uten elektronisk kontroll).
- Besøksforbud (med og uten elektronisk kontroll).
- Inndragning.
- Førerkortbeslag.

4. Kort om utfordringer med dagens system

Straffesakssystemet går samlet sett for sakte. Det tar lang tid før sakene blir pådømt og straffereaksjonene iverksatt. Straffereaksjonene får derfor ikke tilstrekkelig preventiv effekt.

Mange ungdommer domfelles flere ganger. Nye straffbare forhold har ført til at idømte straffereaksjoner ikke er blitt iverksatt og/eller er avbrutt, og dette har hindret forebygging. Fravær av følbare konsekvenser og for sen oppfølging av brudd på straffereaksjonene kan føre til at ungdommen fortsetter med kriminalitet, og opplever dette som forlokkende.

Det er ikke nok bevissthet med tanke på bruk av særvilkår, og mulighetene for dette blir lite belyst for retten. Det er heller ikke et tilstrekkelig godt system for å registrere og følge opp tiltak og vilkår, som for eksempel oppholdsforbud. Slike særvilkår blir derfor lite brukt.

Det er for lite fokus på kontrollerende tiltak og allmennhetens behov for å se at straffbare handlinger får konsekvenser. Dette øker utryggheten i samfunnet generelt, og lokalmiljøer spesielt. I tillegg kan dette føre til at fornærmede og vitner ikke har tillit til rettssystemet, og dermed avstår fra å anmelde straffbare forhold eller forklare seg for politiet og i retten.

Det er for lite oversikt og informasjonsflyt mellom konfliktrådet/kriminalomsorgen og politiet med hensyn til om straffereaksjonene er iverksatt og det nærmere innholdet som er bestemt. Påtalemyndigheten og politiet har ikke tilstrekkelig kjennskap til innholdet, eller vilkårene, i straffen som konfliktrådet og kriminalomsorgen har fastsatt. Kriminalomsorgen følger opp vilkårsbrudd, men en del av disse skal kontrolleres av politiet. Dersom retten har fastsatt særvilkår, sendes dette i et eget brev fra kriminalomsorgen til politiet med nærmere beskrivelse av oppfølging og varsling. Det er behov for å se på informasjonsflyten slik at politiet får kjennskap til og registrerer vilkår som skal kontrolleres av dem, og at konfliktrådet/kriminalomsorgen får informasjon ved brudd, slik at dette kan følges opp. Konfliktrådet og kriminalomsorgen får også i enkelte tilfeller ikke informasjon, eller for sen informasjon, fra politiet i de tilfeller der ungdommen har blitt registrert med ny kriminalitet. Det er derfor behov for å se på informasjonsflyten når ungdom som er under straffegjennomføring, blir registrert med ny

¹⁹ I disse sakene er det også behov for U18 kompetanse i drøftinger av om straffegjennomføringen skal avbrytes og om påtale vil påstå fellesstraff. I forbindelse med hurtigsporet må det avklares hvordan slike saker kan drøftes.

kriminalitet. Alt dette er sentralt for at ungdommen skal forstå at brudd får konsekvenser, men også for at aktørene skal kunne foreta en helhetsvurdering av hva som vil være til barnets beste fremover.

Det er ingen felles elektronisk samhandlingskanal mellom alle straffesaksaktørene, der informasjon om ungdommen kan deles. I flere etater merkes sakene «U18» manuelt. Dette kan føre til at sakene ikke fanges opp og gis nødvendig prioritet, slik at saksbehandlingen dermed tar for lang tid. Flere har også etterlyst et eget kontaktpunkt for U18-saker i de andre etatene.

5. Oversikt over sentrale elementer i hurtigsporet

5.1 Personfokus og helhetsblikk

For at hensynet til barnets beste skal kunne ivaretas på en best mulig måte, er det viktig med helhetsblikk og personfokus. Det er viktig at påtalemyndigheten har oversikt over status for den enkelte ungdommen, med tanke på hvilke saker som er under etterforskning, hvilke saker som er påtaleavgjort, aktuelle rettsprosesser og status på straffegjennomføring, også med hensyn til særvilkår og bruddsaker.

For at påtalemyndigheten skal kunne foreta en konkret vurdering av hvilket spor som skal velges, må politiet derfor ha et system som gir et godt helhetsbilde av status for ungdommen i ulike saker. I forbindelse med hurtigspor U18 i Oslo har Oslo politidistrikt etablert en egen arbeidsrutine forbehandling av straffesaker hvor gjerningspersonen var under 18 år på handlingstidspunktet. Domstolen, kriminalomsorgen og konfliktrådet må fortløpende informere politiet om status med hensyn til ilagte vilkår som kan følges opp av politiet, status på straffegjennomføringen og eventuelle bruddsaker.²⁰ Oslo politidistrikt etablerer et system for mottak, registrering og oppfølging av denne informasjonen. Dette vil bidra til at påtalemyndigheten kan ha personfokus og helhetsblikk med tanke på hvordan ungdommen skal følges opp videre.

5.2 Sakens opplysning med tanke på straffutmåling (KOG og PUM)

Ubetinget fengsel skal bare idømmes når det er «særlig påkrevd», og terskelen for fengsling er høy, jf. straffeloven § 33.²¹ I ungdomssaker er det derfor ekstra viktig å ha fokus på muligheten for alternative straffereaksjoner, herunder særlig ungdomsoppfølging, ungdomsstraff og samfunnsstraff for ungdom, samt aktuelle særvilkår.

Riksadvokaten har også fremhevet at påtalemyndigheten skal være en pådriver for bruk av alternative reaksjonsformer i tråd med lovgivers intensjoner, og at saken tidlig bør opplyses med sikte på å vurdere om det kan være aktuelt å reagere med samfunnsstraff, ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging. Riksadvokaten har bemerket at antallet straffesaker som overføres til mekling i konfliktrådet bør økes, og at påtalemyndigheten derfor nøye skal vurdere om en sak er egnet for overføring til mekling i konfliktråd.²²

²⁰ Kriminalomsorgen sender per i dag melding om iverksettelse av samfunnsstraff, samt kopi av standsvedtak, grunnet brudd på vilkår. Vedtak om straffavbrudd på grunn av helse sendes også i kopi til Kripos.

²¹ Terskelen for fengsling av barn er høy, og dette skal bare skje unntaksvis, jf. også Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 435, Grunnloven § 105, FNs barnekonvensjon artikkel 3 og artikkel 37 bokstav b).

²² Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2024 av 30. januar 2024 s. 4.

Konfliktrådet har innført nye KOG-rutiner for å sikre profesjonalisering og effektivisering av KOG. I tillegg har KOG blitt lovfestet. Departementet har også gitt føringer for behandlingen i, og bruk av informasjon fra, KOG.²³ Stortinget har videre vedtatt endringer i lovverket som gir mulighet for mer hensiktsmessig bruk av PUM. Straffeprosessloven § 161a er endret fra at det «skal» innhentes PUM ved tiltale, til at dette «bør» innhentes. Ved vurderingen skal det særlig legges vekt på sakens alvor og om saken kan opplyses tilstrekkelig på annen måte.²⁴

På denne bakgrunn har Oslo tingrett, etter dialog med øvrige aktører, og i forbindelse med etablering av hurtigspor, utarbeidet retningslinjer for bruken av KOG og PUM.²⁵ Retningslinjene er i samsvar med departementets føringer, og er ment å sikre samhandlingen i alle ledd, ut fra en konkret vurdering av hvordan saken kan opplyses mest mulig effektivt i hver enkelt sak, og slik at ressursene i straffesakskjeden benyttes mer effektivt enn før lovendringen av 1. september 2024.

Koordineringsgruppen (KOG) er ikke et beslutningsorgan, men kan bidra til sakens opplysning, og til en større treffsikkerhet ved reaksjonsvalget både for påtalemyndigheten og for domstolen.²⁶ Hovedtemaet er om ungdommen er egnet for ungdomsoppfølging eller ungdomsstraff, og i så fall hvilke tiltak som er aktuelle i en ungdomsplan. KOG kan også vurdere aktuelle særvilkår, om det er behov for PUM, og i så fall hva PUM-en skal belyse. KOG kan også gi råd til ungdomskoordinator dersom det er behov for tverrfaglig drøftelse av en konkret problemstilling under straffegjennomføringen. Drøftelsene skal nedfelles i referatet. KOG-referat og eventuell skisse til ungdomsplan skal oversendes til påtalemyndigheten. KOG-referatet skal legges frem for retten, uavhengig av straffepåstand.

Personundersøkelse for mindreårige (PUM) gir detaljert informasjon om ungdommens personlige forhold og kan belyse hvilken straffereaksjon som er mest hensiktsmessig. PUM innhentes når saken ikke er tilstrekkelig opplyst på annen måte, og det dermed er nødvendig for å opplyse saken.²⁷ Dersom saken er tilstrekkelig opplyst på andre måter, vil det spare både tid og ressurser at PUM ikke innhentes, både i den enkelte sak, men også for å sikre best mulig ressursutnyttelse og hurtighet for andre ungdommer involvert i straffesaker i Oslo. Dersom det foreligger et KOG-referat, er det i utgangspunktet ikke nødvendig med PUM. Påtalemyndigheten skal avklare om ungdommen og verge samtykker til KOG og avvente drøftelsen der, før det vurderes om det skal innhentes PUM.

Oslo tingrett m.fl. har ønsket at KOG også skal drøfte samfunnsstraff, siden alle de relevante aktørene uansett er samlet og har anledning til å dele informasjon om ungdommen. Konfliktrådet har imidlertid vist til at KOG ikke har eksplisitt mandat til drøftelse av samfunnsstraff, og ønsker derfor foreløpig at dette ikke skal være en del av drøftelsene i KOG. Konfliktrådet mener at det er behov for lovendring dersom samfunnsstraff skal være en del av drøftelsen i KOG. Drøftelsene i KOG skal uansett nedfelles i referatet, og vil dermed i de fleste tilfeller kunne dekke det faktiske informasjonsbehovet retten har for valget mellom ulike straffereaksjoner. Dersom det ikke er aktuelt med ubetinget fengsel, står som regel valget mellom ungdomsstraff og samfunnsstraff. Dersom

²³ Konfliktrådsloven § 22 d og Prop. 139 L (2022-2023) kapittel 11.

²⁴ Lovendringen trådte i kraft 1. september 2024 og er nærmere beskrevet i Prop. 139 L (2022-2023) kapittel 12.

²⁵ Retningslinjene er sendt til aktørene og er tilgjengelig på Intranettet.

²⁶ Prop. 139 L (2022-2023) punkt 11.4.2.1.

²⁷ Prop 139 L (2022-2023) punkt 12.4.

ungdomsstraff ikke anses som en egnet reaksjon, bør samfunnsstraff kunne prøves uten at dette utredes nærmere i en PUM. Oslo friomsorgskontor har opplyst at de ikke har behov for PUM for å komme raskt i gang, eller for å få til individuell tilpasning av samfunnsstraffen. Det viktigste er at det kommer en rask reaksjon, og at gjennomføringstiden er lang nok til å kombineres med skole og muligheten for et reelt endringsarbeid.²⁸

5.3 Forening eller oppdeling av saker

Forening eller oppdeling av saker bestemmes enten av påtalemyndigheten eller retten. Muligheten for dette er regulert i straffeprosessloven §§ 13 og 287. Begge bestemmelsene viser at vurderingen av om dette er hensiktsmessig beror på et konkret skjønn.

Straffeprosessloven § 13 lyder slik:

Forfølgning mot samme person for flere straffbare handlinger eller mot flere personer som medskyldige i samme handling, kan forenes i én sak, såfremt det lar seg gjøre uten vesentlig forsinkelse eller vanske. Tilkommer påtalen forskjellige, kan slik forening skje når de er enige om det. En avgjørelse om å foreta eller unnlate forening av forfølgning mot samme person for flere straffbare handlinger kan ikke ankes eller brukes som ankegrunn.

Med rettens samtykke kan også ellers forfølgningen av flere straffbare handlinger forenes i én sak, likesom forente saker kan skilles når retten bestemmer det eller samtykker.

Bestemmelsens første ledd regulerer forening av flere straffesaker eller straffbare forhold overfor en person, og forening av straffesaker mot flere «medskyldige». Bestemmelsens annet ledd gir hjemmel for å beslutte forening av saker uten et krav om sammenheng mellom sakene. På tilsvarende måte kan retten bestemme at forhandlingen skal foregå særskilt for hver enkelt handling eller tiltalte, når en sak gjelder flere straffbare handlinger eller flere tiltalte, jf. straffeprosessloven § 287.

Felles behandling av flere straffbare forhold mot én person tar sikte på å gi best mulig grunnlag for straffutmålingen. Forening av saker mot flere personer tar særlig sikte på å fremme sakens opplysning, fordi «den enes straffeskyld kan måtte ses i lys av de øvriges».²⁹ Høyesterett har lagt til grunn at lovens utgangspunkt er at saker mot flere tiltalte i samme sakskompleks skal iretteføres hver for seg. En eventuell forening av slike saker blir imidlertid begrunnet av rettssikkerhetshensyn, ved at vurderingen av den enes straffeskyld kan måtte ses i lys av de øvriges. Bevishensyn kan også tilsi forening. Forening av saker kan samtidig føre til at sakene blir store og uoversiktlige, og tar mer tid å behandle i domstolene.³⁰

Bestemmelsene om forening og oppdeling har preg av å være skjønnsmessige retningslinjer. Ifølge lovgiver er det overlatt til påtalemyndigheten og i siste omgang rettens frie skjønn å avgjøre om saker skal forenes.³¹ Dette er også regulert i påtaleinstruksen kapittel 1, og særlig RA-2017-12-I punkt 4.4: om forening (koordinering) av saker når det «ut fra etterforskningsmessige, påtalemessige og prosessøkonomiske hensyn er hensiktsmessig», og punkt 5.3, om forening med eldre sak i annet distrikt

²⁸ Se mer om dette i Oslo tingretts notat om straffereaksjoner for ungdom.

²⁹ Se nærmere i Ot.prp.nr.27 (1999-2000) s. 10-11 og HR-2017-1070-U.

³⁰ Se mer om dette i HR-2017-1070-U avsnitt 30.

³¹ Ot.prp.nr. 27 (1999-2000) s. 11.

«så fremt det ikke vil medføre vesentlig forsinket påtaleavgjørelse, og hensynet til bevisførselen eller prosessøkonomiske hensyn tilsier dette». I rundskrivet fra Riksadvokaten fremgår at sentrale momenter er sakenes kompleksitet, omfang og antall gjerningspersoner. Det fremgår at en omfattende eller kompleks sak normalt ikke bør forenes med en mindre alvorlig og enkel sak som raskt kan ferdigstilles og påtaleavgjøres. Det samme gjelder en sak med mange gjerningspersoner. Hensynet til fornærmede er et relevant moment. Det fremgår i tillegg at fristsaker som hovedregel ikke bør forenes dersom dette vil medføre forsinkelse av betydning og andre hensyn ikke klart taler for forening. Hensynet til barnets beste må alltid vurderes.

Det er både fordeler og ulemper ved forening eller oppdeling av straffesaker overfor ungdom, og dette må derfor bero på en konkret skjønnsmessig vurdering.

For å kunne foreta en konkret vurdering av dette, må påtalemyndigheten ha en fullstendig oversikt over hvilke straffesaker ungdommen er involvert i og hva som er status, om ungdommen har fått straffereaksjoner som er igangsatt, og om det foreligger aktuelle bruddsaker. Det må, i samråd med etaten som følger opp straffegjennomføringen, vurderes om det vil være til barnets beste at straffegjennomføringene fortsetter og innskjerpes, eller om bruddsak skal behandles, og eventuelt forenes med behandling av ny straffesak. Oversikten må derfor knyttes til person, og ikke til sak.

Fordeler med forening av flere saker overfor en person kan være at ungdommen får avgjort sakene samlet, og slipper flere rettsprosesser. Dette kan også gi et godt grunnlag for en samlet straffutmåling. I tillegg kan dette være ressursbesparende.

Fordeler med oppdeling av saker overfor én person kan være at ungdommen kan få avgjort enkle saker først, mens mer komplekse saker er under etterforskning. Dette kan føre til at ungdommen for eksempel kan bli direkteoverført fra påtalemyndigheten til konfliktrådet for mekling eller ungdomsoppfølging.³² Dersom de enkle sakene skal rettsbehandles, kan dette behandles raskt enten ved tilståelsesdom eller hovedforhandling. Dette vil også kunne gi domstolen grunnlag for å idømme særvilkår, i tillegg til andre straffereaksjoner. Jo før en ungdom får stå til ansvar for enkle saker og blir ilagt reaksjoner, jo tidligere kan det forebyggende endringsarbeidet starte. Dette vil dermed kunne ha preventiv effekt og forebygge at ungdommen blir involvert i enda flere straffesaker.

I forlengelsen av dette bemerkes at Riksadvokaten har fremhevet at brudd på besøksforbud skal følges opp med en rask og adekvat reaksjon. Påtalemyndigheten må derfor vurdere separat pådømmelse av brudd på besøksforbud uten å avvente hovedforhandling i hovedsaken.³³ Disse sakene kan dermed egne seg godt for oppdeling og separat pådømmelse. En oppdeling kan også i større grad ivareta hensynet til fornærmede ved at saken behandles raskere.

Fordeler med forening av saker overfor flere personer er at saken blir godt opplyst med tanke på skyldspørsmålet og rollefordeling. Dette kan være ressursbesparende, og i tillegg være mindre belastende for fornærmede, som slipper å møte flere ganger.

³² Se straffeprosessloven § 71a, sist endret 1. september 2024.

³³ Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2024 av 30. januar 2024 s. 5.

Fordeler med oppdeling av saker overfor flere personer vil være at den enkelte kan få behandlet saken sin raskere, og dermed komme raskere i gang med straffegjennomføringen. Dette kan for eksempel være en fordel i saker med gjerningspersoner både over og under 18 år, og gi mulighet for at ungdommen kan få pådømt sin sak raskere. I tillegg kan det være en fordel der det for eksempel allerede foreligger KOG-referat eller PUM for en ungdom, mens det for eksempel skal innhentes PUM eller rettspsykiatriske undersøkelser for andre. Da kan denne ungdommen slippe at saken forsinkes for hans del.

5.4 Påtalemyndighetens ansvar for samlet kort saksbehandlingstid

Spørsmålet om påtale skal avgjøres så snart saken er tilstrekkelig opplyst, og innen rimelig tid etter at noen er å anse som mistenkt. Dersom en mistenkt var under 18 år på handlingstiden, skal spørsmålet om påtale avgjøres innen 42 dager etter at vedkommende er å anse som mistenkt i saken.³⁴ Påtalespørsmålet kan likevel avgjøres senere dersom hensynet til etterforskningen eller andre særlige grunner gjør det nødvendig. Riksadvokaten har i sitt mål- og prioriteringsrundskriv³⁵ for 2024 utdypet dette nærmere med hensyn til behandlingen av U18-saker på følgende måte:

Selv om saksbehandlingstid måles ved påtaleavgjørelse, må den samlede saksbehandlingstiden tas i betraktning. Påtalevedtak må derfor følges opp raskt. Politidistriktene må ha gode rutiner for dette, og tiltalebeslutninger skal sendes til domstolene uten opphold. Påtalemyndigheten må medvirke til at ilagte straffereaksjoner fullbyrdes raskt. Dette er særlig viktig overfor unge lovbytere.

Riksadvokaten har i sitt mål- og prioriteringsrundskriv for 2025 fremhevet barne- og ungdomskriminalitet som et område hvor innsatsen skal styrkes.³⁶ Det fremgår at:

En liten gruppe unge lovbytere begår en høy andel av barne- og ungdomskriminaliteten, og politiets innsats må særlig rettes mot denne gruppen.

I møte med lovbytere under 18 år er det avgjørende med hurtig innsats fra politiet og påtalemyndigheten. Det gjelder særlig saker om alvorlige integritetskrenkninger, gjentatt kriminalitet eller der det er mistanke om at barn eller ungdom har tilknytning til et kriminelt nettverk eller kan stå i fare for å bli rekruttert til et kriminelt miljø. Det er viktig at politiet deler opplysninger på tvers av sektorer der det er adgang til det, særlig i saker hvor lovbyteren er under den kriminelle lavalder³⁷

Når det gjelder Den høyere påtalemyndighet, har Riksadvokaten i mål- og prioriteringsrundskrivet for 2024 i tillegg lagt til grunn følgende resultatkrav³⁸:

I saker mot personer som var under 18 år på handlingstiden, skal statsadvokaten avgjøre spørsmålet om tiltale eller oversende saken til riksadvokaten med innstilling om avgjørelse innen 15 dager fra saken ble mottatt fra politiet.³⁹

³⁴ Straffeprosessloven § 249.

³⁵ Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2024

³⁶ Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2025 punkt 2.6.

³⁷

³⁸ Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2024.

³⁹ Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2024 av 30. januar 2024 s. 3.

Riksadvokaten har også understreket påtalemyndighetens ansvar for å sikre at straffesaksbehandlingen i domstolene er rettssikker og effektiv på følgende måte:

Påtalemyndigheten må i sin saksforberedelse – gjennom samarbeid og åpen dialog med forsvarer og bistandsadvokat før saken sendes domstolene for berømmelse, og i tiden mellom tiltalebeslutning og hovedforhandling – løpende bidra til at straffesaksavviklingen i domstolene er rettssikker og effektiv.⁴⁰

Dette viser at påtalemyndigheten har et særlig ansvar for å sikre kort saksbehandlingstid for egne påtalevedtak, men også for den samlede saksbehandlingstiden. Dette innebærer at tiltalebeslutninger skal sendes til domstolen uten opphold, og at påtalemyndigheten skal medvirke til at ilagte straffereaksjoner iverksettes raskt. Effektiv og rettssikker saksforberedelse forutsetter samhandling med forsvarer, forebyggende, og en hensiktsmessig bruk av KOG og PUM. Påtalemyndigheten skal bidra til at ungdommen og ungdommens verger har fått utfyllende informasjon om innholdet i aktuelle straffereaksjoner, og fått mulighet til medvirkning. Rask berømmelse forutsetter samarbeid med domstolen og andre aktører.⁴¹ Rask iverksettelse forutsetter at påtalemyndigheten følger dette opp, samhandler med andre aktører, og at disse sakene prioriteres av straffesaksstøtte og fullbyrdelseskontoret.

5.5 Effektiv domstolsbehandling i Oslo tingrett

Alle begjæringer og lignende skal merkes med «U18», slik at de fanges opp og behandles raskt. En egen «U18-turnus» med spesialiserte dommere skal bidra til at sakene behandles raskere enn før i tingretten.

Hovedforhandling skal avholdes så snart som mulig, jf. straffeprosessloven § 275 annet ledd. Om ikke særlige forhold er til hinder, skal hovedforhandling berammes innen 6 uker etter at saken kom inn til tingretten og innen 8 uker etter at anke til lagmannsretten er henvist til ankeforhandling.⁴² Det er et mål å få ned andelen fristoverskridelser, og at eventuelle fristoverskridelser blir så kort som mulig. For å få til dette forhåndsberammes de aller fleste hovedforhandlinger med Oslo politidistrikt så snart det er mulig å si når en hovedforhandling vil kunne gjennomføres. Det forhåndsberammes også saker fra Oslo statsadvokatembeter. Alle aktører forventes å strekke seg langt for å få sakene opp innen fristene om ikke særlige forhold er til hinder for det. For å få til dette vil det kunne være nødvendig med bytte av aktor, forsvarer eller bistandsadvokat. Oslo tingrett vil sørge for at domstolen alltid kan behandle saken når det passer for de øvrige aktørene.

Noen få spesialiserte dommere vil ha den innledende saksforberedelsen i U18-sakene. Det er utarbeidet sjekklister for påtalemyndigheten og mal for berømmelsesbrev, slik at saken kan opplyses og prosessen tilrettelegges best mulig. Tingretten holder planmøte dersom aktørene ber om det, eller hovedforhandling skal vare mer enn fem dager. Det er utarbeidet egen mal for gjennomføring av planmøte i U18-saker.

⁴⁰ Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2024 av 30. januar 2024 s. 4.

⁴¹ Se punkt 5.5 om effektiv domstolsbehandling.

⁴² Straffeprosessloven § 275 annet ledd bokstav a).

Tilståelsessaker, besøksforbud og andre ene-saker, med unntak av fengslinger, vil bli berammet svært raskt i «U18-turnus». Tingretten vil ha en egen ordning for behandling av omgjørings- og bruddsaker. Det er utarbeidet egne veiledere for behandling av ene-saker og bruddsaker. Disse sakene vil bli behandlet av et mindre antall spesialiserte dommere. Sakene skal normalt behandles senest innen 2 uker.

Der tingretten blir klar over at det både er berammet hovedforhandling samtidig som det verserer en bruddsak, vil retten vurdere å forene sakene til felles behandling.⁴³ Domstolsbehandling av sakene kan også deles opp slik at mindre deler av et større kompleks kan behandles for seg. Dette vil kunne sørge for at ungdommen kan komme i gang med en straffereaksjon så snart som mulig, slik at gjentakelsesfaren kan begrenses.⁴⁴

Domstolen fastsetter tidspunkt for fremmøteforkynning i forbindelse med beramming av sak. Tidspunktet for fremmøteforkynning settes til 1 uke etter siste dag for domskrivning. Politiet støtter ungdommen og verger til hovedforhandling og domsavsigelse samtidig. Dersom både verge og tiltalte møter i retten, kan dommeren ved behov sette en ny kortere frist for forkynning av dom.

Dommer kan også vurdere om dommen skal forkynnes av fagdommer eller ved domsforkynning, dersom dette anses hensiktsmessig. I så fall bør dom sendes ut til de profesjonelle aktørene i forkant, slik at både påtalemyndigheten og forsvarer kan ta stilling til om dommen bør godtas eller ankes på stedet. Det vil gi raskere rettskraftig dom.

Det er også ønskelig å få på plass et system der domfelte og verge kan vedta/anke dom når dommen forkynnes elektronisk. De fleste dommer ankes ikke, men fordi dommen ikke kan vedtas elektronisk, så løper alltid ankefristen på 14 dager etter elektronisk forkynning. En slik digital løsning finnes ikke pr. i dag.

Når dom er avsagt, sender retten kopi av dommen til forsvarer, og til konfliktrådet⁴⁵ eller kriminalomsorgen, samtidig som dommen sendes til påtalemyndigheten. Oversendelsen skal merkes med U18 til samtlige mottakere. Aktørene kan dermed sette i gang forberedelsene til oppstart av straffegjennomføringen straks. Kriminalomsorgen og konfliktrådet kan starte forberedelsene, men må avvente formell fullbyrdelsesordre før straffegjennomføringen iverksettes.

I 2024 har Domstolsadministrasjonen, sammen med Oslo tingrett, videreutviklet domstolenes saksbehandlingssystem Lovisa, slik at U18-saker har egne avgjørelseskoder i Lovisa, og det dermed kan hentes ut riktig statistikk fra annet kvartal 2025. Dette er nødvendig for at domstolene på en sikker og effektiv måte kan måle og kvalitetssikre saksbehandlingstiden, herunder identifisere årsaker til unødige forsinkelser. Dette vil også gi mer pålitelige tall for hva slags straffereaksjoner mindreårige idømmes i Norge.

⁴³ jf. straffeprosessloven § 13.

⁴⁴ Se punkt 5.3 om forening eller oppdeling av saker.

⁴⁵ Konfliktrådet har bemerket at dette er svært hensiktsmessig, men at aktørene må finne en måte å gjøre dette på som sikrer at beskjedene fanges opp, og som ivaretar GDPR. Det må fremgå tydelig at dette er et forvarsel om en kommende sak, og ha et system slik at det ikke blir doble registreringer.

5.6 Effektiv domstolsbehandling i Borgarting lagmannsrett

Borgarting lagmannsrett mottar U18-saker enten som anke over dommer eller som anke over kjennelser og beslutninger. Påtalemyndigheten sender over all dokumentasjon til lagmannsretten med en gang anken oversendes, og merker oversendelsen med «U18».⁴⁶ Etter innregistrering fordeles begge sakstyper til avdeling 4. Dersom en anke over dom henvises til ankeforhandling, overføres saken til en av lagmannsrettens tre dømmende avdelinger. U18-saker skal både i avdeling 4 og i de dømmende avdelinger behandles som hastesaker. Det vil si at sakene i alminnelighet skal gis høyeste prioritet etter fengslinger og saker som på grunn av frister eller særlige forhold må behandles umiddelbart. Alle U18-saker vil straks bli merket med det alminnelige «flagget» for prioriterte saker i lagmannsrettens saksbehandlingssystem Lovisa. Lagmannsretten har utarbeidet interne retningslinjer for arbeidet med U18-sakene for å sikre prioritet og rask behandling i alle ledd.

Ved anke over dommer vil U18-sakene i avdeling 4 omgående bli fordelt til en dommer eller utreder, avhengig av om saken faller inn under straffeprosessloven § 321 første ledd eller § 321 annet ledd. Ved anke over kjennelser og beslutninger vil sakene omgående bli fordelt til en dommer. Dommere og utredere vil påminnes om viktigheten av at disse sakene behandles raskt.

Ved henvisning av en U18-sak, vil berømmelse av ankeforhandling i de dømmende avdelinger bli prioritert for at sakene skal komme opp så raskt som praktisk mulig. Borgarting lagmannsrett vil prioritere et tett samarbeid med aktørene for å få til dette.

Det vil iverksettes ytterligere samarbeid med påtalemyndigheten for å sikre at Borgarting lagmannsrett samtidig med oversendelsen av saken mottar mediefiler som vedlegg i saker, slik at dette ikke fører til unødige forsinkelser.

Ved anke over lagmannsrettens nektelsesbeslutninger (ved anke over dom) og kjennelser, vil oversendelsen bli merket «Haster», og det skal tydelig fremgå at det er en U18-sak. Avgjørelsene sendes så raskt som mulig til Høyesterett.

5.7 Ungdomsvennlig domstolsbehandling i Oslo tingrett

Etablering av et hurtigspor i U18-saker skal sørge for en mer effektiv domstolsbehandling. I tillegg skal hele rettsprosessen være ungdomsvennlig. Det er et mål at kvaliteten heves, at sakene blir tilstrekkelig opplyst og at ungdommens rettssikkerhet ivaretas.

Oslo tingrett har allerede utarbeidet veiledere, maler og hjemmeloversikter for planmøter, fengslingsmøter, hovedforhandlinger, bruddsaker og enedommersaker. I tillegg er det utarbeidet retningslinjer og maler knyttet til saksforberedelsen. Det er laget oversikter over straffereaksjoner for ungdom, og det er utarbeidet en egen U18-versjon av rettsmøtene skritt for skritt. Spesialiserte dommere deltar i et eget kompetanseløp for å heve kvaliteten og effektiviteten i behandlingen av U18-saker.

⁴⁶ Se beskrivelse i arbeidsgrupperapport 1.

Formålet er å ivareta ungdommens behov og rettssikkerhet, og at rettsmøtene gjennomføres slik at ungdommene forstår hva som skjer og det som blir sagt. Påtalemyndigheten og advokatene har også et ansvar for at rettsmøtene foregår med et «child-friendly language».

Tingretten har videre tilrettelagt egne celler for ungdom i arresten i tinghuset, og har egne rom i nærheten av aktuelle rettssaler der mindreårige vitner og fornærmede kan oppholde seg i pauser. Det er lagt opp til korte rettsdager, at det tas tilstrekkelig med pauser og at sakene settes på en rettssal som ivaretar nødvendige behov. Tingretten har egne retningslinjer for håndtering av presse og publikum i disse sakene, for å kunne balansere hensynet til ungdommene opp mot behovet for åpenhet på en god måte.

5.8 Ungdomsvennlig domstolsbehandling i Borgarting lagmannsrett

Borgarting lagmannsrett vil innføre rutiner og utarbeide maler for arbeidet med U18-sakene, basert på Oslo tingretts veiledere, retningslinjer og maler. En ankeforhandling i U18-saker skal ta utgangspunkt i barnets beste og lagmannsretten vil tilstrebe at rettsbehandlingen tilpasses ungdommens behov.

5.9 Aktiv bruk av forsvarer i alle ledd

Påtalemyndigheten har et selvstendig ansvar for å vurdere om det er grunnlag for oppnevning av forsvarer til politiavhør og under etterforskningen. Ungdom har en utvidet rett til forsvarer sammenlignet med voksne, og terskelen for oppnevning til politiavhør er lav. Retten til forsvarer i politiavhør er nærmere beskrevet i Riksadvokatens retningslinjer for avhør av barn og særlig sårbare personer som er mistenkt i straffesak med vedlegg, jf. RA-2023-1676.

Oslo tingrett og Oslo politidistrikt har avtalt at påtalemyndigheten kan tilkalle forsvarer til politiavhør, både i og utenfor kontortid. Deretter sender forsvarer anmodning til tingretten om oppnevning etter straffeprosessloven § 100 annet ledd (eget skjema) og vedlegger politiets tilkallingsbrev. Ordningen sørger for at etterforskningen ikke forsinkes i påvente av oppnevning fra retten.

Dersom påtalemyndigheten mener det bør oppnevnes forsvarer til politiavhør, skal påtalemyndigheten kontakte forsvarer, også i tilfeller der ungdommen i utgangspunktet ikke vil møte og forklare seg. Da kan forsvarer begjære seg oppnevnt, og få anledning til å drøfte dette nærmere med ungdommen og verge. Dette gjøres fordi ungdommen kan endre oppfatning etter å ha fått snakket med forsvarer.

Oslo tingrett oppnevner forsvarer i alle saker der påtalemyndigheten har tilkalt forsvarer til politiavhør. I andre tilfeller foretas det en konkret vurdering, men terskelen for oppnevning av forsvarer under etterforskningen for ungdom er lavere enn ellers. Det blir også oppnevnt forsvarere for mistenkte under 15 år. Målet er å sørge for at ungdommen er ivaretatt av forsvarer under etterforskningen. Alt dette er i tråd med føringene i EMK artikkel 6 og barnekonvensjonen artikkel 40.

Det er utarbeidet en egen mal for oppnevning av forsvarer under etterforskningen i U18-saker. Forsvarer kan benyttes under hele etterforskningen som bindeledd til ungdommen og verger. Dette omfatter også bistand med informasjon om KOG og PUM, innhenting av samtykker, med videre. Dette kan bidra til å korte ned tidsbruken hos politiet, og dekkes av forsvareroppnevningen etter straffeprosessloven § 100 2. ledd.

Dersom ungdommen overføres til ungdomsoppfølging eller dømmes til ungdomsstraff, kan retten oppnevne offentlig forsvarer for deltakelse i ungdomsplanmøte.⁴⁷ Oslo tingrett oppnevner også forsvarer til bistand under straffegjennomføring i forbindelse med gjennomføring av samfunnsstraff ut fra en analogisk tolkning av bestemmelsene, jf. også strpl. § 100 (2), EMK artikkel 6 og barnekonvensjonen artikkel 3 og 40.

I forbindelse med etablering av hurtigsporet er det lagt opp til at friomsorgen eller konfliktrådet skal kunne varsle forsvarer dersom ungdommen ikke møter til det første møtet, med påminnelse om tidspunkt for et nytt (andre) møte. Forsvarer får dekket arbeidet med å informere om det nye møtet, og forklare ungdommen og eventuell verge betydningen av å møte, enten som bistand under straffegjennomføringen eller under egen oppnevning etter strpl § 100 (2).

Dersom det går mot brudd i straffegjennomføringen hos konfliktrådet eller friomsorgen, bør det foreløpig varsles om dette til forsvarer, påtalemyndigheten og Kriminalomsorgen region øst, uten å vente til neste møte i oppfølgingsteam.

5.10 Lovendringer med hensyn til ungdomsstraff

Lovendringene høsten 2024 innebærer ingen endringer i samfunnsstraffen. Det er imidlertid allerede vedtatt en del endringer med hensyn til ungdomsstraff. Ungdomsstraff er ikke lenger basert på samtykke fra lovbrøyteren. Kravet er nå at reaksjonen skal være «egnet».⁴⁸ Ungdommen kan ikke lenger selv velge innholdet i ungdomsplanen,⁴⁹ men har fortsatt rett til å medvirke, og verge(r) har rett til å uttale seg.⁵⁰ Det er også innført klageadgang. Straffereaksjonen får samlet sett et bredere anvendelsesområde.⁵¹

Ungdomsstraff kan kombineres med fengsel uten nærmere angitt tidsbegrensning.⁵² Dette kan for eksempel være hensiktsmessig i saker der ungdommen allerede har vært en periode i varetekt. I tillegg har det kommet en lovendring som gir domstolene adgang til å igangsette ungdomsstraff ved å fastsette særvilkår etter straffeloven § 37 første ledd bokstav a, b og d.⁵³ Dette er særvilkår om bosted, oppholdssted, arbeid eller opplæring, kontaktrestriksjoner, samt vilkår om å avstå fra å bruke alkohol eller andre berusende eller bedøvende midler, og avgi nødvendige rusprøver.⁵⁴ Vilkårene løper fra det tidspunktet retten fastsetter og gjelder frem til det avholdes ungdomsplanmøte etter konfliktrådsloven § 24.⁵⁵

Når en dom på ungdomsstraff blir lest opp eller forkynt for den domfelte, skal han gjøres nærmere kjent med hva dommen går ut på, og med følgene av brudd på bestemmelsene gitt i eller i medhold av

⁴⁷ Konfliktrådsloven § 24 tredje ledd og fjerde ledd, jf. straffeprosessloven § 100 annet ledd, andre punktum.

⁴⁸ Straffeloven § 52 a) bokstav b.

⁴⁹ Konfliktrådsloven § 25. Endringen trådte i kraft 1. september 2024.

⁵⁰ Konfliktrådsloven § 25 annet ledd, jf. § 22 b. Straffeloven § 52a tredje ledd.

⁵¹ Straffeloven § 52a første ledd. Endringen trådte i kraft 1. september 2024.

⁵² Straffeloven § 52 d bokstav a). Endringen trådte i kraft 1. desember 2024.

⁵³ Straffeloven § 52 b annet ledd. Endringen trådte i kraft 1. desember 2024.

⁵⁴ Se mer om dette i Prop. 114 L kapittel 3.

⁵⁵ Straffeloven § 52b annet ledd, annet punktum. Endringen trådte i kraft 1. desember 2024.

konfliktrådsloven § 31, og av at det begås en ny straffbar handling før utløpet av gjennomføringstiden.⁵⁶ Ved brudd på vilkår for ungdomsstraff, kan tingretten etter begjæring ved dom bestemme at hele eller deler av den subsidiære fengselsstraffen skal fullbyrdes eller omgjøres til samfunnsstraff eller betinget fengsling, eller fastsette at ungdomsstraffen skal fortsette med vilkår om oppholds- og kontaktrestriksjoner med elektronisk kontroll.⁵⁷

5.11 Mer fokus på særvilkår

Domstolene har ikke så ofte benyttet seg av adgangen til å sette særvilkår. Det er gode grunner til å bruke denne muligheten mer. Det er bred politisk enighet om å stramme inn straffereaksjonene i frihet, fordi straffen ikke har vært tilstrekkelig effektiv og preventiv. Politikere etterspør strengere rammer rundt ungdommene, med økt bruk av vilkår i dommene som er kontrollerbare. Vilkårene skal både ha individualpreventiv effekt, og ivareta samfunnets behov for beskyttelse mot ny kriminalitet hos ungdommen. Bruk av særvilkår vil kunne føre til mer effektive, følbare og spesialtilpassede straffereaksjoner.

Domstolens adgang til å fastsette særvilkår vil variere ut fra hvilken straffereaksjon som ilegges. Dersom retten igangsetter ungdomsstraffen på vilkår i mellomperioden frem til ungdomsplanmøte, eller gir friomsorgen adgang til å sette vilkår, vil det være enklere for konfliktrådet/friomsorgen å videreføre eller sette slike vilkår. I alle tilfeller kan konfliktrådet og friomsorgen fastsette lignende vilkår/tiltak i forbindelse med straffegjennomføringen, men i mindre grad enn om retten beslutter vilkårene. Påtalemyndigheten kan fastsette særvilkår i forbindelse med påtaleunntatelse. Påtalemyndigheten kan også ilegge oppholdsforbud med eller uten elektronisk kontroll, eller ilegge oppholdspåbud eller besøksforbud.⁵⁸

Nedenfor følger en samlet oversikt over aktuelle særvilkår/tiltak i U18-saker:

- overholde bestemmelser om bosted, oppholdssted, arbeid eller opplæring
- oppholdsforbud
- oppholdspåbud
- besøksforbud⁵⁹
- unngå kontakt med bestemte personer
- avstå fra bruk av alkohol eller andre rusmidler, og avgi nødvendige rusprøver⁶⁰
- gjennomgå behandling for å motvirke misbruk av alkohol eller andre rusmidler, om nødvendig i institusjon
- gjennomgå psykiatrisk behandling, om nødvendig i institusjon
- ta opphold i hjem eller institusjon for inntil 1 år
- mekling eller oppfølging i konfliktrådet - forutsetter samtykke
- møte hos rådgivende enhet for russaker etter innkalling, forutsatt at domfellelsen gjelder bruk, erverv, besittelse eller oppbevaring av narkotika til domfeltes eget bruk,
- samtaler med forebyggende i politiet, eller med utekontakten

⁵⁶ Straffeloven § 52b tredje ledd.

⁵⁷ Straffeloven § 52c. Endringen trådte i kraft 1. desember 2024.

⁵⁸ Se strpl. §§ 222c og 222d, og 222a, samt også Prop 114 L s. 19.

⁵⁹ Se også Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2024 av 30. januar 2024 s. 5.

⁶⁰ Se også straffeloven § 37 tredje ledd, jf. helsepersonelloven § 12 tredje ledd.

- kontaktforbud overfor fornærmede⁶¹
- tap av retten til å bruke sosiale medier, jf. straffeloven § 56 første ledd bokstav b)⁶²
- erstatning og oppreisning⁶³
- meldeplikt⁶⁴
- inndragning⁶⁵

Det er utarbeidet et notat med oversikt over hvilke vilkår, rettighetstap mv. som kan kombineres med ulike straffereaksjoner, og hvem som har kompetanse til å ilegge dem. Notatet er tilgjengelig både i tekstform, og i en mer skjematisk oppstilling. Uavhengig av hvem som skal fastsette særvilkårene, og hvem som skal følge dem opp, er det behov for at dette vurderes, drøftes og forberedes helt fra ungdommens første lovbrudd og fortløpende videre i prosessen, slik at behovet og mulighetene er tilstrekkelig opplyst. Dersom påtalemyndigheten vurderer at det er behov for å drøfte at retten fastsetter særvilkår frem til ungdomsplanmøte, kan dette meldes inn til KOG. Da skal KOG drøfte om det er behov for at retten vurderer å idømme særvilkår etter straffeloven § 37 første ledd, bokstav a), b) og d). På denne måten sikres at behovet for særvilkår vurderes av tverrfaglig kompetanse, inkludert personer med barnefaglig kompetanse. Departementet har lagt til grunn at denne vurderingen vil kunne inngå i forberedelsene av en skisse til ungdomsplan, og at dette bør stå i referatet fra KOG.⁶⁶ For de ungdommene som verken samtykker til KOG eller PUM, eller det av andre grunner ikke er PUM/KOG-referat, må politiet skissere mulige vilkår som et ledd av etterforskningen av saken. Dersom en sak drøftes anonymt, vil angivelsen av mulige tiltak i referatet fra KOG-møtet utgjøre skissen til ungdomsplan. Da er påtalemyndigheten ansvarlig for å sikre at ungdommen og deres verger har fått utfyllende informasjon om reaksjonens innhold, og at ungdommen har fått anledning til å medvirke til reaksjonsvalget.

Det bør fremgå av berammelsesbrevet/påtegnning til tilståelsesdom om særvilkår er vurdert og om det kan være aktuelt, for å ivareta hensynet til kontradiksjon

I tillegg er det avgjørende at vilkårene registreres, gjøres kjent for andre aktører, og at brudd på vilkår følges opp. Politiet skal etablere et system der vilkår registreres. Det skal fremgå hvordan brudd skal følges opp, og hvem som skal informeres om dette, slik at politiets patruljer, forebyggende, etterforskning og påtale kan følge opp dette.

Forebyggende enhet i politiet har en sentral funksjon med hensyn til å vurdere behovet for særvilkår både for den enkelte ungdom, for ungdomsmiljøet og for samfunnet for øvrig. Forebyggende vil bidra til sakens opplysning både i KOG, PUM, og som vitner i retten, og ved oppfølging av noen av vilkårene under straffegjennomføringen. Det er derfor viktig at påtale og etterforskning har tett og fortløpende dialog med forebyggende enhet, og helst at behovet for særvilkår drøftes i KOG eller PUM. Malen for

⁶¹ Straffeloven §§ 57 flg.

⁶² Se som eksempel HR-2024-986-A som gjaldt tap av retten til å bruke Snapchat.

⁶³ Straffeloven § 35.

⁶⁴ Straffeloven § 36.

⁶⁵ Inndragning kan ilegges alene eller sammen med straff eller andre strafferettsligereaksjoner, jf. strl. §§ 66 flg. Inndragning kan også benyttes overfor ungdom under den strafferettslige lavalder, se HR-2021-2249-A som gjaldt inndragning av mobiltelefon fra en gutt på 13 år. Høyesterett fant det klart at inndragning kan skje overfor personer under 15 år, og at praksis fra EMD ikke ga grunnlag for noe annet.

Se også Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2024 av 30. januar 2024 s. 5.

⁶⁶ Se Prop. 114 L punkt 3.4 på s. 19.

begjæring om PUM endres i tråd med behovene i hurtigspor-prosjektet, og dette blir et punkt i malen. Dette er også en del av punktene i brev fra friomsorgskontoret om innhenting av informasjon fra forebyggende hos politiet. I tillegg er det viktig at dette belyses i retten, og at både hensynet til sakens opplysning og ungdommens rett til kontradiksjon ivaretas.

5.12 Ubetinget fengsel og styrket ettervern

Noen ungdommer er varetektsfengslet under etterforskningen, og noen få ungdommer blir dømt til ubetinget fengsel.⁶⁷ Hele straffen kan gjøres ubetinget, men straffen kan også kombineres med betinget fengsel, samfunnsstraff eller ungdomsstraff.

Det rettslige utgangspunktet er at ungdom som var under 18 år på handlingstidspunktet, bare kan idømmes ubetinget fengsel når det er «særlig påkrevd».⁶⁸ Det følger av straffeloven § 33 at terskelen for å idømme ungdom ubetinget fengsel er høy, og bør bare skje unntaksvis.⁶⁹ Det følger også av barnekonvensjonen at fengsling av barn bare skal benyttes som en siste utvei og for et kortest mulig tidsrom.⁷⁰ Vurderingen skal ifølge lovforarbeidene blant annet bero på «lovbruddets art og forholdene ellers».⁷¹ Sentrale momenter er sakens karakter og alvor, gjentakelsesfaren og hensynet til samfunnsvernet.⁷² Som hovedregel bør andre reaksjoner være prøvd før ubetinget fengselsstraff idømmes. Alternative straffereaksjoner kan imidlertid være uegnet dersom det er høy risiko for ny kriminalitet eller dersom det er begått svært alvorlige lovbrudd.⁷³ I tillegg skal hensynet til barnets beste være et grunnleggende hensyn.⁷⁴ Utgangspunktet er at det ikke er til barns beste å være i fengsel. I noen få tilfeller kan imidlertid et opphold i fengsel ved en ungdomsenhet, der ungdommen får tett tverrfaglig oppfølging, være med på å bidra til et bedre fungeringsnivå når barnet etter soning skal tilbake til samfunnet. Dette kan dermed i noen tilfeller være egnet til å ivareta hensynet til barnets beste. Vurderingen av om fengsling er «særlig påkrevd» må i alle tilfeller bero på en konkret vurdering.

Etablering av hurtigspor for ungdom i Oslo er ikke ment å endre det rettslige utgangspunktet for når barn kan pågripes, varetektsfengsles eller bli idømt ubetinget fengsel. Det er samtidig et mål at tidlig intervensjon og individuelt tilpassede straffereaksjoner som kommer i rett tid, skal virke preventivt, og at alvorlig og gjentatt ungdomskriminalitet reduseres. Dersom dette arbeidet lykkes, vil effekten forhåpentligvis være mindre alvorlig og gjentatt kriminalitet, og dermed også mindre behov for varetektsfengsling og dommer på ubetinget fengsel.

Det er uansett fortsatt helt sentralt at det etableres nok fengselsplasser som er tilrettelagt for barn, slik at hensynet til barns beste ivaretas når fengsling er nødvendig. Det har vært en utfordring at det har vært for få plasser ved ungdomsenhetene på Eidsvoll og i Bergen. Det er opprettet midlertidige plasser for mindreårige ved Eidsberg fengsel, og så skal det etableres ungdomsenhet for mindreårige i Evje fengsel.

⁶⁷ Se Oslo tingretts veileder for varetektsfengsling i U18 saker.

⁶⁸ Straffeloven § 33.

⁶⁹ Innst. O. nr. 72 (2004-2005) punkt 18.3.2.

⁷⁰ Barnekonvensjonen artikkel 37 bokstav b).

⁷¹ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 435.

⁷² Se bl.a. Rt 2013 s. 67 som gjaldt alvorlig, gjentatt og eskalerende voldskriminalitet.

⁷³ Prop. 135 L (2010-2011) s. 115.

⁷⁴ Grunnloven § 104 og FNs barnekonvensjon artikkel 3.

Det er også sentralt at aktørene samhandler for å sikre mest mulig sømløse overganger mellom ulike straffereaksjoner.⁷⁵

Departementet har i tillegg kommet med flere forslag knyttet til styrket ettervern. Bakgrunnen for dette er blant annet beskrevet på følgende måte:

Departementet fastholder at et godt grep for å ivareta unge domfelte, vil være ytterligere å styrke oppfølgingen ved løslatelse fra soning av en ubetinget fengselsstraff før endt tid. Særlig etter gjennomføringen av en lengre fengselsstraff, vil kriminalomsorgen få god kjennskap til domfeltes oppfølgingsbehov, og ha gode forutsetninger for å tilrettelegge for tilbakeføring til samfunnet.

...

Samtidig fastholder departementet at det er behov for å styrke oppfølgingen av unge domfelte ved prøveløslatelse. Overgangen fra soning av fengselsstraff til et liv i frihet kan for mange være sårbar, og en tettere oppfølging fra hjelpeapparatet i denne perioden vil kunne bidra til en redusert risiko for ny kriminalitet.⁷⁶

Kriminalomsorgen skal i alle tilfeller vurdere om domfelte som er under 18 år oppfyller vilkårene for å gjennomføre straffen utenfor fengsel med elektronisk kontroll.⁷⁷

Ungdomsenhetene får god oversikt over ungdommens situasjon både ved varetektsfengsling og soning. Det er behov for å samhandle mer med det tverrfaglige teamet i fengslene for å tilrettelegge ungdommens situasjon best mulig ved løslatelse og ved overgang til gjennomføring av andre straffereaksjoner. Dersom ungdommen parallelt er involvert i andre rettsprosesser eller er ilagt andre straffereaksjoner, er det behov for at dette koordineres.

5.13 Rask iverksetting av straffereaksjoner

Straffereaksjonene i frihet bør igangsettes så snart som mulig. Dette forutsetter at påtalemyndigheten får sendt fullbyrdelsesordre raskt.

Kriminalomsorgen, friomsorgen og konfliktrådet har et særlig ansvar for å iverksette idømte straffereaksjoner raskt, både fengselsstraffer og straffereaksjoner i frihet. Dette er spesielt viktig i saker med mindreårige domfelte.

Kriminalomsorgen har i dag hjemmel til å be om bistand fra politiet til å avhente ungdommen til kartleggingssamtale hos friomsorgen der samfunnsstraffen starter opp, men politiets responstid er lang. Det bør ses nærmere på dette.⁷⁸

Konfliktrådet har ikke en tilsvarende hjemmel til å be om avhenting ved deres kartleggingssamtale som kommer forut i tid for oppstart av straff. Konfliktrådet kan bare be om bistand til avhenting ved ungdomsplanmøtet når straffen formelt starter opp. Dersom retten har bestemt at det skal gjelde

⁷⁵ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) s. 435.

⁷⁶ Se mer om dette i Prop. 114 L punkt 5, og departementets vurdering i punkt 5.4.

⁷⁷ Straffegjennomføringsloven § 16a. Se også bl.a. Prop. 114 L s. 34.

⁷⁸ Straffeprosessloven § 173 a), jf. straffegjennomføringsforskriften § 5-4

særvilkår i perioden fra rettskraftig dom frem til ungdomsplanmøte, kan konfliktrådet ha hjemmel til å be om bistand fra politiet til avhenting til bruddsamtale.

Når ungdom domfelles til ubetinget fengsel, bør kriminalomsorgen prioritere innkalling til soning. Dette omfatter også domfelte som har blitt over 18 år når straffen skal iverksettes, så lenge de var mindreårige da lovbruddet ble begått.

Det bør være mer samhandling med hensyn til iverksetting av samfunnsstraff, ungdomsstraff, fengselsstraff og særvilkår ved løslatelse fra soning eller varetekt, slik at det er mest mulig sømløse overganger. Sakene må flagges og merkes med U18 i alle ledd.

5.14 Oppfølging av vilkårsbrudd

Det er viktig at påtalemyndigheten har en helhetsoversikt over hvilke saker ungdommen er involvert i, og hva som er status med hensyn til straffegjennomføring. Det må være dialog mellom påtalemyndigheten, kriminalomsorgen og konfliktrådet med tanke på oppfølging av vilkårsbrudd som medfører at straffegjennomføringen vurderes avbrutt, hvem som skal følge dette opp, og hvordan dette bør gjøres på en hensiktsmessig måte. Oslo tingrett har i forbindelse med etablering av hurtigsporet utarbeidet egne veiledere for beramning og behandling av bruddsaker, som gjelder for både kriminalomsorgen og for påtalemyndigheten.

5.15 Særlig om bruk av elektronisk kontroll

Påtalemyndigheten kan ilegges besøksforbud (oppholds- og kontaktforbud).⁷⁹ Påtalemyndigheten kan også ilegge oppholdsforbud overfor barn under 15 år, og for barn mellom 15-18 år, når det er grunn til å tro at opphold på stedet øker faren for at barnet begår en straffbar handling.⁸⁰ Påtalemyndigheten kan ilegge elektronisk kontroll av et besøksforbud eller kontaktforbud dersom nærmere vilkår for dette er oppfylt.⁸¹ Politiet følger opp dette. Påtalemyndighetens beslutninger kan bringes inn for retten. Det er utarbeidet egen rutine for behandling av ene-saker U18, som også omfatter behandling av slike beslutninger.

Det vil snart tre i kraft en lovendring der ungdom kan få oppholdspåbud og fotlenke som alternativ til varetektsfengsling. Dette ilegges av domstolen, men det er i så fall kriminalomsorgen som forbereder og følger opp gjennomføringen.⁸²

I saker der det er spørsmål om omgjøring ved brudd på vilkår for ungdomsstraff, kan fortsatt gjennomføring av ungdomsstraffen med elektronisk kontroll – fotlenke – være et aktuelt alternativ til fengsel.⁸³ Domstolen kan skjerpe inn dom på ungdomsstraff med oppholds- eller kontaktrestriksjoner med elektronisk kontroll. Det vil da være kriminalomsorgen som har ansvaret for den tekniske gjennomføringen og kontrollen, og som melder fra til konfliktrådet ved brudd. Konfliktrådet har fortsatt

⁷⁹ Straffeprosessloven § 222a.

⁸⁰ Straffeprosessloven § 222c.

⁸¹ Straffeprosessloven § 222g, i kraft fra 8. april 2024.

⁸² Straffeprosessloven § 184b. Lovendringen har foreløpig ikke trådt i kraft.

⁸³ Straffegjennomføringsforskriften kap. 7A, jf. straffeloven § 52 c

ansvaret for den innholdsmessige gjennomføringen av ungdomsstraff med elektronisk kontroll, herunder oppfølging av brudd.

Kriminalomsorgen vurderer i alle tilfeller om domfelte som er under 18 år og er idømt ubetinget fengselsstraff, oppfyller vilkårene for å gjennomføre straffen utenfor fengsel med elektronisk kontroll.⁸⁴ Det er Kriminalomsorgen som bestemmer og iverksetter dette. De overordnede vilkårene er at dette anses hensiktsmessig for å sikre en positiv utvikling og motvirke ny kriminalitet. Straffegjennomføring med elektronisk kontroll skal ikke besluttes dersom formålet med straffen eller hensynet til en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring taler imot det.⁸⁵

Også deler av den ubetingede fengselsstraff, herunder den siste del av soningen, kan gjennomføres med elektronisk kontroll / fotlenkesoning. Kriminalomsorgen skal kontrollere at gjennomføringsplanen og de fastsatte vilkår følges.⁸⁶

På denne bakgrunn er det behov for samarbeid og informasjonsflyt mellom aktørene, og en fast rutine knyttet til elektronisk kontroll, slik at ungdommen ikke får dobbelt opp med elektronisk kontroll, som to ulike aktører (politiet og kriminalomsorgen) følger opp. Dette vil bli behandlet nærmere i forbindelse med etablering av hurtigspor U18 i Oslo.⁸⁷

5.16 Ivaretagelse av fornærmede og vitner

Det er viktig at unge fornærmede og vitner, og deres verger, ivaretas. For dem vil det også være mindre belastende dersom rettsprosessene blir avgjort raskere, og de ser at handlingene får konsekvenser. Dersom det er aktuelt med kontaktforbud, oppholdsforbud og lignende, er det sentralt for fornærmede at dette følges opp på en god og effektiv måte. Alt dette har også betydning for allmennhetens tillit til rettssystemet.

Oslo tingrett oppnevner bistandsadvokat for fornærmede under 18 år i saker med gjerningsperson under 18 år i saker som er så alvorlige at de bringes inn for retten for avgjørelse, og det er tale om en integritetskrenkelse. I tillegg har tingretten egne rom der vitner og fornærmede kan oppholde seg i forbindelse med hovedforhandling mv. Fornærmede, vitner og deres verger bør også gjøres kjent med politiets trygghetsprogram og tingrettens tilbud om vitnestøtte.

Påtalemyndigheten skal i berammingsbrevet opplyse dersom det er behov for flere sikkerhetstiltak, og politiet må i så fall stille med nødvendig mannskap. Tingretten er avhengig av at aktørene melder behovene til tingretten, for å sikre optimal tilrettelegging, for eksempel ved valg av rettssal mv.

⁸⁴ Straffegjennomføringsloven § 16a annet ledd, jf. første ledd, jf. § 16. Krav om at den idømte fengselsstraff eller resterende tid frem til forventet løslatelse er inntil 6 måneder gjelder ikke for domfelte U18. Se også straffegjennomføringsforskriften kapittel 7.

⁸⁵ Straffegjennomføringsloven § 16a første ledd.

Oslo tingrett og Oslo statsadvokatembeter har i høringsrunder vært imot at kriminalomsorgen beslutter fotlenke når det er gitt ubetinget fengsel. Dette er knyttet opp mot formålet med straffen mv.

⁸⁶ Se bl.a. Prop. 114 L punkt 5.4.

⁸⁷ Kriminalomsorgen har bl.a. opplyst at de har behov for å drøfte med forebyggende politi mv. om behov for vilkår, særlig kontaktforbud og oppholdsforbud.

5.17 Samhandling mellom aktørene

Riksadvokaten har i mål- og prioriteringsrundskrevet fra 2024⁸⁸ beskrevet forutsetningene for en velfungerende straffesakskjede på følgende måte:

En velfungerende straffesakskjede krever god samhandling og informasjonsutveksling mellom aktørene. Gjennom enkeltsaksbehandlingen vil påtalemyndigheten få kunnskap som kan være relevant for politiets forebyggende arbeid. Påtalemyndigheten bør søke å bidra med slike erfaringer til bruk for de ulike forebyggende tiltakene som iverksettes i politiet. Dette gjelder for eksempel i saker der barn og unge begår gjentatt eller alvorlig kriminalitet. Regjeringen har rettet oppmerksomhet mot forebygging av ungdomskriminalitet og innsats mot rekruttering av unge til kriminelle gjengmiljøer. Gode resultater på dette saksområdet forutsetter et bredt samarbeid mellom politiet og påtalemyndigheten, samt på tvers av sektorer.

Forebyggende enheter hos politiet har en helt sentral rolle for å drive aktivt endringsarbeid og redusere ungdomskriminaliteten. I forbindelse med hurtigsporet er forebyggende hos politiet en sentral bidragsyter med hensyn til vurdering av om det er aktuelt med særvilkår og hvordan dette bør følges opp, om saker bør forenes eller deles opp, og i forbindelse med den konkrete straffegjennomføringen. Det er derfor helt sentralt med god informasjonsutveksling mellom forebyggende og påtalemyndigheten, og at forebyggende aktivt deltar i KOG og er en bidragsyter til PUM. Politikontakten er også en sentral aktør ved gjennomføring av ungdomsoppfølging og ungdomsstraff, og det er viktig at for ungdommen og andre aktører at politikontakten er til stede. Kriminalomsorgen bruker noen ganger politikontakten ved gjennomføring av samfunnsstraff også, ut fra en vurdering av behov og dersom det er etablert en relasjon mellom ungdommen og politikontakten som det er hensiktsmessig å bygge videre på. Forebyggende må derfor ha tilstrekkelig kapasitet til dette arbeidet. Politiet bør ha rutiner som sikrer at eventuelt fravær kompenseres med andre tiltak.

I påvente av et felles informasjonsdelingssystem må informasjonsarbeid om ungdommene mellom etatene basere seg på menneskelige ressurser og lokale rutiner. Felles for alle aktører er bedre manuell merking av U18-saker der dette ikke går frem automatisk, og at U18-merking følger saken helt frem til straff er gjennomført. Flere av aktørene har opprettet en egen e-postadresse for U18-saker, som øvrige aktører kan benytte.⁸⁹ På den måten kan informasjonen komme raskere frem enn om det må sendes via generelle postmottak.

Som et midlertidig tiltak er det utarbeidet et felles, elektronisk «ark» (flytskjema) som skal følge ungdommens sak fra etterforskningen starter til straffereaksjonen er ferdig gjennomført eller sonet. Formålet er gjenbruk av informasjon om ungdommen og dens nettverk, samt synliggjøre tidsbruken i de enkelte leddene i straffesakskjeden. Når straffegjennomføringen er avsluttet, kan skjemaet arkiveres på opprinnelig sak i domstolen og politiet. Dette kan arkiveres på den siste saken er fullført i domstolen, og i 00-dokumenter hos politiet. Straffegjennomfører kan derfor sende skjemaet i retur til politiet og domstolen med melding om gjennomført straff. Skjemaet kan brukes som ledd i evalueringen av hurtigsporet. Det skal gjennomføres flere testrunder, og foretas noen ytterligere

⁸⁸ Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2024, av 30. januar 2024.

⁸⁹ Konfliktrådet har bemerket at dette må gjøres på en måte som ivaretar GDPR. Konfliktrådet har opprettet en e-post (post.osloU18@konfliktraadet.no). Inntil dette er avklart, kan konfliktrådet ikke motta personopplysninger på denne e-posten uten at den er kryptert.

avklaringer, før flytskjema tas i bruk. Aktørene i Oslo har dialog om dette. Dersom ungdommen har flere saker i straffesakskjeden, vil ikke skjemaet veie opp for et manglende felles datasystem for informasjonsdeling om ungdommen.

5.18 Informasjonsmateriell

Det utarbeides informasjonsmateriell om straffesakskjeden for å lette informasjonsarbeidet overfor ungdommene, deres verge og forsvarere i samsvar med det som er beskrevet i Arbeidsgrupperapportene. I rapport nr. 2 er det lagt opp til at Domstoladministrasjonen vil følge opp arbeidet videre overfor nettstedet ung.no. Per i dag er det uklart om det blir bevilget penger til utarbeidelse av eget informasjonsmateriell slik arbeidsgruppen etterlyste.

5.19 Kompetansetiltak

Det gjennomføres flere kompetansetiltak i Oslo tingrett og Borgarting lagmannsrett. I tingretten skal egne U18-dommere behandle alle typer U18-saker, både MED-saker, ENE-saker og begjæringer om fengsling. Tingretten tilbyr særskilte kompetansetiltak til disse dommerne, og har utarbeidet veiledere og maler, for å sikre god kvalitet og likebehandling.

Det blir flere spesialiserte saksbehandlere i straffesaksavdelingen i tingretten, som overtar det innledende ansvaret for alle U18-saker, med unntak av varetektsfengslingene. Det er nå opprettet en egen faggruppe i tingretten med spesialiserte U18-dommere og saksbehandlere, som holder seg faglig oppdatert innenfor sakstypen U18-saker.

Borgarting lagmannsrett har gjennomført opplæring/faglunsj om U18-saker. Lagmannen i avdeling 4 og en lagdommer, som er med i faggruppene for straffeprosess og barnerett, vil bli orientert om alle innkomne anker i U18-sakene. De vil ha tett oppfølging av lagmannsrettens arbeid med disse sakene. Lagmannsretten vil vurdere en viss spesialisering blant utrederne og saksbehandlerne.

Det er naturlig at aktørene fortløpende har dialog og informasjonsutveksling, og bistår hverandre med kompetansehevingen. Oslo tingrett har i løpet av høsten 2024/vinteren 2025 holdt flere foredrag for samtlige enheter i Oslo politidistrikt og hos Oslo friomsorgskontor. I tillegg er det gjennomført møte med ungdomsforum i Oslo, der samtlige U18-politiadvokater i Oslo er representert.

Oslo tingrett har innkalt til flere aktørmøter i løpet av høsten 2024 med tanke på etablering av hurtigspor. Det skal i tillegg gjennomføres en aktørkonferanse 25. april 2025.